

Discurs d'investidura
pronunciat pel Sr. Josep Mª Recasens

Anotacions sobre el temps que m'ha tocat viure i la meva contribució a la construcció de la història local tarragonina

Senyores / Senyors,

Les meves primeres paraules són per agrair al professorat del Departament d'Història i Història de l'Art d'aquesta Universitat haver proposat al Consell de Govern que em distingís amb la concessió del títol de doctor honoris causa, i al Consell de Govern haver resolt favorablement la proposta. Així mateix cometria un oblit imperdonable si no expressés la meva gratitud al doctor Lluís Navarro Miralles, per doble motiu: la seva intervenció en la concessió de la distinció honorífica i la bona disposició a apadrinar-la.

Anotacions a l'entorn del moviment cultural noucentista

Començaré la dissertació amb unes anotacions relatives al temps que m'ha tocat viure; un temps que coincideix amb el període tardà del *moviment noucentista*, que s'havia iniciat a principis del segle xx, amb el propòsit de regenerar el *modernisme*, amb un programa d'exaltació del classicisme i de fidelitat als costums i a la tradició. *La ben Plantada*, d'Eugeni d'Ors (1881-1954), publicada a l'estiu del 1911 a la secció "Glosari" de *La Veu de Catalunya*, més que una novel·la es considera el breuari del noucentisme. Però qui convertí el noucentisme en un moviment impulsat i dirigit amb intenció política fou Enric Prat de la Riba des de la presidència de la Diputació de Barcelona i de la Mancomunitat Catalana, entre 1907 i 1914. Va ser en aquests anys —en concret el 1913— que es creà una de les peces bàsiques del noucentisme cultural: l'Institut d'Estudis Catalans. Subratllem que la tasca més important que dugué a terme l'Institut els primers anys de la seva vida fou la normalització de la llengua catalana, entesa com el conjunt de mots i formes del parlar propi d'una nació. La normalització que acabà amb l'anarquia lingüística fou, essencialment, obra del mestre Pompeu Fabra (1868 - 1948), gramàtic i lexicògraf, que entre els anys 1912 i 1918 estructurà una gramàtica i un diccionari de la llengua catalana que l'IEC considerà normatius.

Al mateix temps es propagà arreu de Catalunya el que podríem anomenar *noucentisme popular*, que es caracteritzà per la difusió d'associacions culturals, esportives i folklòriques. Tot

un símbol noucentista és el popular cartell obra de Josep Obiols i Palau (1894 - 1967), pintat l'any 1919 per difondre les activitats de l'Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana.

La segona època noucentista la modelà una generació que havia nascut a finals del segle XIX, i arribat a la maduresa als anys trenta del segle XX. L'activitat cultural i política d'aquesta generació és múltiple. En el camp de les lletres, posem per cas, és notable una clara influència dels clàssics grecollatins que tingué com a guia Carles Riba (1893 - 1959), traductor de l'*Odissea* que usa un llenguatge literari culte. Vull recordar que el classicisme i el cultisme són les senyes de la fundació Bernat Metge, creada l'any 1923 per Francesc Cambó, per impulsar l'estudi, traducció i publicació dels clàssics grecs i llatins als Països Catalans. En la difusió del català culte i la traducció dels clàssics llatins de la col·lecció Bernat Metge, ocupà un lloc destacat el tarragoní Joaquim Icart i Leonila (1910 - 1980).

L'any 1924 l'Editorial Barcino de Josep M. de Casacuberta (1897 - 1985) editava el primer volum de la col·lecció Els Nostres Clàssics, amb el propòsit de posar a l'abast del públic una antologia de literatura catalana anterior al segle XVI; i la literatura universal també tingué un lloc reservat en el noucentisme amb les traduccions de la col·lecció A tot Vent, fundada l'any 1928 sota la direcció de Joan Puig i Ferrater.

No obstant això, el moviment noucentista no arribà a la màxima difusió fins als anys de la Segona República (1931 - 1939), que Catalunya disposà d'un Estatut d'autonomia que atorgava competències en matèria d'ensenyament i de cultura a la Generalitat. En aquest breu període es crearen la Societat Catalana de Ciències Físiques, Químiques i Matemàtiques (1931), l'Institut - Escola (1932), l'Institut de Ciències Econòmiques (1932), l'Institut Botànic (1935), la Societat Catalana de Geografia (1935) i altres entitats científiques patrocinades per la Generalitat o entitats privades.

Un producte típic noucentista foren els setmanaris *Mirador* i *El Be Negre*. El primer número de *Mirador*, revista creada per a la difusió de la literatura, art i política, es publicà al gener del 1929 i al seu temps es considerà "profunda en idees i lleugera de to". El setmanari satíric *El Be Negre* aparegué l'any 1931 utilitzant un to impertinent i sovint provocador, com corresponia a una època d'àmplies llibertats. Els dos setmanaris sortiren normalment fins mitjan juliol de 1936.

A Tarragona, l'any 1934 la Generalitat hi obrí un Taller-Escola de Belles Arts dirigit pel pintor

Ignasi Mallol i l'escultor Joan Rebull, en un edifici del carrer Rafael Casanovas (avui Gasòmetre), que dissenyà l'arquitecte Josep M. Pujol. S'inaugurà el 29 de maig del 1935, i les bombes de l'aviació franquista el destruïren al mes d'octubre del 1938.

Però el monument noucentista més representatiu de la ciutat és el dedicat als Herois del 1811, obra de l'escultor Julio Antonio (1890-1919), acabada el 1919. Deixeu-me dir que artísticament contrasta amb la monumental estàtua modernista-romàntica de Roger de Llúria, que s'inaugurà l'any 1889 i es col·locà a la mateixa Rambla, sobre un pedestal projectat per l'arquitecte tarragoní Ramon Salas (1849 - 1926).

La historiografia noucentista

A finals del segle XIX Antoni de Bofarull i de Brocà (1821 - 1892), historiador, poeta i novel·lista, va escriure una *Història crítica, civil i eclesiàstica de Catalunya*, com a reacció erudita contra la *Història de Catalunya* (1863) de Víctor Balaguer. Bofarull, amb la seva història i novel·les històriques romàntiques com *L'orfeneta de Menargues o Catalunya agonitzant*, pretenia reivindicar la nacionalitat catalana i impulsar el moviment literari català. La bona acollida de la *Història* de Bofarull en motivà la reedició l'any 1903, i per segona vegada amb ortografia normalitzada el 1919 .

No obstant això, el primer historiador a plantejar-se seriosament la construcció d'una història general de Catalunya científica amb una acurada anàlisi de les fonts utilitzades fou el noucentista Antoni Rovira i Virgili (1882 - 1949).¹ Amb aquesta obra monumental de 10 volums en gran format, editada entre 1922 i 1934 i reeditada l'any 1972, l'autor reafirmava la identitat nacional de Catalunya formulada en monografies anteriors com *Història dels nacionalismes*, *El nacionalisme*, i *Nacionalisme i federalisme* editats els anys 1912, 1916 i 1917.

En política Rovira i Virgili s'allunyà del nacionalisme conservador de Prat de la Riba i de la Lliga Regionalista i girant cap a l'esquerra, fou un "home inequívocament democràtic, republicà, progressista, genèricament socialista i nacionalista"² , que acabà per militar a l'Esquerra Republicana de Catalunya del president Macià al mes d'octubre del 1932.

L'any 1928 l'historiador Ferran Soldevila (1894 - 1971) rebé de Cambó l'encàrrec d'escriure

¹SOBREQUÉS I CALLICÓ, JAUME: Pròleg a la *Història de Catalunya* d'Antoni Rovira i Virgili. Edició facsímil. Bilbao: Editorial Gran Enciclopedia Vasca, 1972, 1r. vol., pàg. 46.

²SOBREQUÉS I CALLICÓ, JAUME: Pròleg de *Notes Obreres* d'Antoni Rovira i Virgili. Barcelona: Edicions La Magrana, 1986, pàg. 10.

una *Història de Catalunya* que, un cop acabada, publicà en tres volums els anys 1934 - 1935 l'Editorial Alpha. És una història general que, com la de Rovira i Virgili, narra fets segons les cròniques o historiadors coetanis i els comenta en clau patriòtica.

No podem passar per alt l'obra científica de Pere Bosch i Gimpera (1871-1974), noucentista sistematitzador de la prehistòria peninsular, fundador de l'escola arqueològica de Barcelona, rector de la Universitat de Barcelona als anys trenta i polític que morí a l'exili.

La nova història

La historiografia noucentista inicià la decadència al decenni dels anys trenta del segle XX. Concretament ja és qüestionada a la tesi doctoral de Jaume Vicenç i Vives (1910 - 1960), "Ferran II i la ciutat de Barcelona", llegida al curs acadèmic 1936-1937, i hostilitzada pel franquisme deixà d'existir abans d'arribar a la meitat de segle.

Però l'any 1950 Vicenç i Vives assistí a París al Congrés Internacional de Ciències Històriques i allí entrà en contacte amb els nous corrents historiogràfics europeus. Allò que més l'impressionà fou la forma de construir història de l'escola francesa, que publicava la revista *Annals d'Història Econòmica i Social*, fundada el 1929 per Lucien Febvre i March Bloch, de caire positivista, que donava tanta importància als fets econòmics i socials com als polítics, i en la investigació confiava en l'eficàcia dels estudis estadístics.

Amb la nova metodologia l'any 1958 Vicenç publicà el primer volum de la sèrie *Biografies Catalanes Sèrie Històrica*, editat per l'Editorial Teide, que havia de ser una història de Catalunya amb el títol disfressat per eludir la censura. Mereix també destacar el treball de síntesi publicat l'any 1960, *Notícia de Catalunya*.

No sé si es pot parlar d'una escola historiogràfica Vicenç i Vives a Catalunya, però el 1962 Jordi Nadal i Emili Giralt publicaven dedicat "Al nostre mestre Vicenç Vives", *La població catalana de 1553 a 1717*, que relaciona els fets històrics amb la corba demogràfica, i al mateix any s'editava *Catalunya dins l'Espanya Moderna*, de Pierre Vilar, que seria traduïda al català l'any 1964. Aquests treballs es realitzaren d'acord amb un model que al principi dels anys seixanta al nostre país era una novetat, per bé que, com hem dit, feia anys que historiadors de l'escola *Annales* construïen una nova història que incorporava a la tradicional estudis de demografia,

geografia, economia, institucions, urbanisme i estructures socials. El nou model d'història es batejà amb el nom d'*història total*. Eren historiadors destacats d'aquesta escola Lucien Febre, Ernest Labrousse, Ferdinand Braudel, March Bloch, George Lefebve i Perre Vilar.

És remarcable que vint anys després d'haver escrit la *Història de Catalunya*, Ferran Soldevila, en el prefaci de la primera edició de la *Historia de España* (8 volums, 1954), es refereixi a una nova història o *història integral* que havia substituït la noucentista. Ho fa amb aquests mots: "En la historia hoy todo cobra importancia a los ojos del historiador: la historia ha pasado a ser integral, nada humano le es ajeno, sea de la índole que sea. Además todo se entrelaza y también es falsear el separarlo. Política, economía, instituciones, cultura, arte, todo surge conjuntamente en la vida de un pueblo". I amb el propòsit de construir una història de Catalunya "integral", Soldevila assumí la direcció de la *Història dels Catalans*, publicada en cinc volums, i la d'*Un segle de vida catalana (1914 - 1930)*, obres editades l'any 1961.

La meva contribució a la historiografia local de Tarragona

Escrips d'adolescència. El 16 d'agost de l'any 1934, uns mesos després haver acabat el batxillerat, el *Diari de Tarragona* publicà el meu primer escrit d'història local, com una "Col·laboració estudiantil" amb el títol "Bonaventura Hernández Sanahuja i l'origen de Tarragona", al qual seguí una conferència sobre "Bernat Metge i la seva obra", que s'edità l'any 1936 en el fascicle *Conferències donades per alumnes de l'Escola de Comerç a l'Ateneu de Tarragona el dia 21 d'abril de 1935*.

L'any 1936 *Diari de Tarragona* publicava dos treballs els dies 1 de febrer i 20 de març. El primer, que encara figura com una "Col·laboració estudiantil", es titula "El problema de l'origen de Tarragona a l'edat mitja", i el segon, que a judici del director del Diari la "col·laboració" ha deixat de ser estudiantil, es refereix a "La probable primera destrucció de Tarragona".

El parèntesi de la Guerra Civil i de la postguerra. El 19 de juliol de 1936 esclatà la Guerra Civil dels Tres Anys que per mi, entre l'estada al front i el posterior pas per camps de concentració i batallons de treballador, tingué una durada de cinc anys. A Catalunya, acabada la guerra, la repressió i la persecució de les institucions, llengua i simbologia catalanes foren sistemàtiques i duradores.

També vull recordar que als anys de repressió s'hi sumaren els d'autarquia econòmica, que funcionava amb cartilles de racionament, restriccions elèctriques i mercat negre fins que el

ministre de l'Opus Dei Laureà López Rodó (1920 - 2000) liberalitzà l'economia posant en marxa els famosos plans de desenvolupament, del 1955 al 1963.

Pels camins de la història local. Les circumstàncies han volgut que hagi estat un historiador autodidacte, cosa que m'ha permès decidir el model que podia seguir sense influències acadèmiques en un temps que, com ha remarcat Josep Fontana, els historiadors catalans visqueren una llarga etapa "en què era el censor qui decidia, d'acord amb criteris que no tenien res a veure amb la investigació històrica".³

També cal dir que en la construcció d'història local la recerca de dades només es pot fer amb la investigació sistemàtica de la documentació guardada en arxius i hemeroteques. En tot cas, la consulta bibliogràfica serà una font auxiliar.

I ara, em sembla que ha arribat el moment de referir-me per ordre cronològic als llibres i a alguns dels articles d'*història local* que he publicat, breument comentats:

Anys 1956. La sortida de la marató pels camins de la història tingué lloc l'any 1956 amb l'exploració de la documentació de la Junta del Corregiment de Tarragona, guardada aleshores en 18 lligalls a l'arxiu de l'Ajuntament de Tarragona. La Junta era una institució creada per omplir el buit que havien deixat les autoritats destituïdes en la revolta popular de 1808 després dels fets del 2 de maig a Madrid.

Anys 1958. Fruit de la investigació i estudi de la documentació de la Junta va ser *El Corregimiento de Tarragona y su Junta en la Guerra de la Independencia (1808 - 1811)*, obra guardonada amb la II Medalla Antonio Agustín, concedida per la Diputació Provincial i publicada l'any 1958.

Anys 1963. *El Corregimiento de Tarragona en el último cuarto del siglo XVIII. Aspectos económico y político-social.* Monografia centrada en la repercussió que tingué al Corregiment de Tarragona la guerra d'Espanya contra la República Francesa, també coneguda per Guerra Gran o del General Ricardos (1794-95). Obra guanyadora del VI Premi Cronista Pujol.

Anys 1964. "La población de la ciudad de Tarragona durante la Guerra de la Independencia (Estudio demográfico)". Comunicació presentada al II Congreso Histórico Internacional de la Guerra de la Independència, que va tenir lloc a Saragossa l'any 1962. És un estudi de demografia amb dades tretes dels registres de batejos i òbits de la Catedral, única parròquia de Tarragona en aquell temps.

Anys 1965. *La Revolución y Guerra de la Independencia en la ciudad de Tarragona. (1808 -*

³ FONTANA, Josep. "Els usos de la història". *L'Avenç*. Barcelona: núm. 0, desembre 1976, pàg. 10

1811). Premi Cronista Josep M. Pujol extraordinari convocat amb motiu del 150è aniversari de la defensa de Tarragona el 1811.

La revolució de 1808 que preludejà la guerra del Francès fou un alçament popular contra les autoritats espanyoles sospitoses de pactar amb els invasors francesos, alhora que s'estengueren com una taca d'oli pel Corregiment les agressions contra el règim senyorial. El llibre que comentem, a més de les operacions militars i els actes revolucionaris, posa èmfasi en l'impacte que causaren a la ciutat els refugiats de territoris ocupats, la inversió realitzada en la millora de les fortificacions, la importació d'articles de primera necessitat per a una població molt superior a la normal; la procedència de l'or i la plata amb destí a la fàbrica de moneda de Tarragona, el lloc on havia d'anar la moneda fabricada i el seu valor, i la nul·la eficàcia dels serveis sanitaris contra la propagació d'epidèmies. El 13 de març de 1810 el superintendent de policia denunciava que a la ciutat hi regnava: "publicamente el desorden, la prostitución, la holganza, el continuo robo, el asesinato, y otros innumerables excesos, de forma que padece este pueblo el foco de maldad donde se corrompe el inocente y el malo de explaya impunemente sus pasiones." Quedaven encara per veure actes d'indisciplina militar tan greus com el pronunciament del mariscal de camp Marquès de Campoverde a principis de 1811, però així i tot la guerra del Francès vista com un episodi d'història local conté una càrrega epicopatriòtica mitificada en l'heroica resistència dels defensors de la ciutat, i especialment en el combat de les escales i pla de la Seu escenificat en nombrosos gravats, pintures i dibuixos.

Any 1966. *La ciutat de Tarragona*, vol. I. L'any 1966 es publicà a la col·lecció Enciclopèdia Catalunya. Biblioteca per a l'Estudi de Catalunya, València i les Balears en tots els Aspectes el primer volum de *La ciutat de Tarragona*, que conté notícies geogràfiques i climatològiques de la comarca i terme municipal, i històriques dels temps preromans i romans. Sobre l'origen de Tàrraco, recordo la frase "Tarraco Scipionum opus", llargament discutida i diversament interpretada durant segles, i remarco que "encaixa perfectament amb els resultats de les investigacions arqueològiques dels darrers temps".

Any 1973. *L'administració Suchet a les comarques tarragonines*. Rafael Dalmau. Ed. Episodis de la Història, vol. 173.

Any 1975. *La ciutat de Tarragona*, vol. II. Nou anys entre l'edició del primer i segon volum de *La ciutat de Tarragona* havia estat molt de temps en el transcurs del qual hi hagué problemes

entre l'editorial Barcino i la Fundació Carulla Font, que patrocinava els volums de l'Enciclopèdia Catalana que impediren completar la publicació dels quatre volums previstos de *La ciutat de Tarragona*

Any 1985. *El senyoriu del Morell (1173 - 1835)*. Un assaig d'història rural premiat amb la VIII Medalla Antonio Agustín, atorgada per la Diputació Provincial, i publicat l'any 1985.

Any 1998. *El municipi i el govern municipal de la ciutat de Tarragona. Segles XVI i XVII*. Ir Premi d'Investigació del Tarragonès instituït pel Consell Comarcal. Editat l'any 1998. S'hi investiga:

- El terme municipal: conreus, ramaderia i pasturatge. La propietat agrària. El terme marítim. La ciutat: expansió urbana i el daltabaix demogràfic del 1640 – 1652
- .
- La societat: el poder: reial, senyorial, i municipal. Els estaments. L'estructura política. La hisenda i finances municipals .
-

Any 2001. *La Taula de Canvi i de dipòsits de Tarragona i la ciutat del seu temps (1584 - 1749)*. No deixa de sorprendre que, tot i haver-se conservat més d'un centenar de llibres, la majoria comptables, de la Taula de Canvi de Tarragona, ningú es proposés investigar els 165 anys de la seva vida. Sembla com si la dificultat d'interpretar part dels fets comptables d'aquesta institució financera anotats als llibres de comptabilitat hagués desanimat els investigadors que m'han precedit, poc avesats a l'estudi d'història econòmica i financera local.

Any 2007. *La fundació de Tarragona en la historiografia*. Assaig en el qual ocupa un lloc preferent la història fabulosa introduïda i conreada per erudits humanistes i renaixentistes inspirats en un nou ideal de pàtria, basada en el prestigi i noblesa que transferien l'antiguitat de les arrels i les gestes dels herois.

La fundació de Tarragona en la història fabulosa l'hem trobat per primera vegada l'any 1498 en un volum en llatí imprès a Roma titulat *Comentaria Antiquitatum*, que conté textos d'història antiga poc coneguts, escrit pel frare dominicà Joan Annio (1432 - 1502), natural de la ciutat de Viterbo, dividit en 17 llibres. El llibre 12 titulat *De Hispanis* és una història primitiva d'Espanya apòcrifa i fantàstica que per primera vegada dóna a conèixer amb detall cronologia, nom,

genealogia i gestes d'uns fabulosos 24 reis d'Espanya començant per Túbal, cinquè fill de Jàfet que arribà a Hispània 143 anys després del Diluvi i fundà Tarragona.

2010.En curs de publicació: *L'aigua a Tarragona. De la romanització a la industrialització. Assaig històric.*

Punt final

I això és tot. Però no puc acabar sense manifestar els meus dubtes que sigui possible investigar i interpretar fets històrics amb absoluta equanimitat, perquè no crec que hi hagi historiadors vacunats contra els prejudicis patriòtics, religiosos, localistes o d'altra mena; per això pretendre que interpretin els resultats d'una investigació de manera totalment asèptica és, al meu entendre, demanar un impossible. Però això no ha de ser motiu de preocupació per als historiadors d'història local, perquè, com diu Fontana, "contra la història 'científica', entesa en el sentit de 'neutra' i imparcial, cal propugnar una història 'política', objectiva però partidària, que no cerqui de crear conviccions, sinó estimular la capacitat crítica" (Josep Fontana, lloc citat).

Tarragona, 16 de febrer de 2011